Indicatiestelling speciaal onderwijs 2002/2003
Gebruik van de beredeneerde afwijking

Landelijke Commissie Advisering Indicatiestelling
Den Haag, december 2003

Inhoud

Voorwoord 5

1. Inleiding en leeswijzer 7
   1.1 Vijfde Faciliteringsregeling 7
   1.2 Het principe van de beredeneerde afwijking 8
   1.3 Onderzoeksvragen en opbouw van dit rapport 9

2. Gebruikte dossiers 11
   2.1 Drie bestanden 11
   2.2 De ingezonden dossiers 11
   2.3 Samenstelling van de steekproef 13

3. De ontwikkeling van een categorieënsysteem 15
   3.1 Drie invalshoeken 15
   3.2 Beoogd en niet beoogd gebruik 16
   3.3 Zeven categorieën 18

4. Het gebruik van de beredeneerde afwijking 21
   4.1 Verdeling over clusters en schoolsoorten 21
   4.2 Cluster twee 23
   4.3 Cluster drie 26
   4.4 Cluster vier 30

5. Samenvatting van de bevindingen 35
   5.1 Frequentie van het gebruik 35
   5.2 Kenmerken van de beredeneerde afwijking 35
   5.3 Lessen voor de toekomst 35

Bijlagen:
1. Samenstelling LCTI en meewerkenden aan rapport 37
2. Literatuur 39

Voorwoord

De minister van OCW heeft het mogelijk gemaakt om in schooljaar 2002/2003 ervaring op te doen met de indicatiestelling, vooruitlopend op de wet Regeling leerlinggebonden financiering. De Regionale expertisecentra (REC's) hebben een Commissie voor de Indicatiestelling (CvI) ingericht. Deze CvI's kregen dossiers van kinderen waarvoor speciaal onderwijs werd gevraagd of ambulante begeleiding in het regulier onderwijs. De CvI's gaven op basis van deze informatie een oordeel over de toelaatbaarheid van de leerling tot een bepaalde schoolsoort aan de hand van landelijke criteria. Het besluit van de CvI had de status van advies aan de Commissie voor Onderzoek van de speciale school. De CvI's zonden een afschrift van het dossier met hun besluit aan de Tijdelijke Commissie Advisering Indicatiestelling (TCAI).

De TCAI kreeg de taak om de indicatiestelling te evalueren. Dit rapport is één van zeven rapporten die gelijktijdig worden uitgebracht. Het betreft:
- Indicatiestelling speciaal onderwijs 2002/2003. De indicatiecommissies van cluster twee.
- Indicatiestelling speciaal onderwijs 2002/2003. De indicatiecommissies van cluster drie.
- Indicatiestelling speciaal onderwijs 2002/2003. De indicatiecommissies van cluster vier.
- Indicatiestelling speciaal onderwijs 2002/2003. Gebruik van de beredeneerde afwijking.
- Indicatiestelling speciaal onderwijs 2002/2003. Negatieve indicaties.
- Indicatiestelling speciaal onderwijs 2002/2003. Beperking van de onderwijsparticipatie.
- De ervaringen van de CvI's met de indicatiestelling speciaal onderwijs en ambulante begeleiding in het schooljaar 2002/2003 (Evers & Van Rijswijk).

Met deze rapporten geeft de TCAI uitvoering aan haar evaluatietaak.

Inmiddels is de wet Regeling leerlinggebonden financiering in werking getreden. De TCAI is benoemd als Landelijke Commissie Toezicht Indicatiestelling (LCTI). De LCTI zal naar aanleiding van deze rapportages een advies uitbrengen met aanbevelingen ten aanzien van de indicatiestelling en de criteria. Zij stelt zich daarbij tot doel een zorgvuldige indicatiestelling te bevorderen en een eenduidig gebruik van de criteria. Daarbij wordt gestreefd naar vereenvoudiging en verduidelijking van criteria en procedures waar dat mogelijk is.

De TCAI heeft slechts van een deel van alle aanmeldingen in 2002/2003 een dossier ontvangen. Wel hebben alle CvI's dossiers ingezonden en alle CvI's op één na ook digitale protocollen ingezonden waarin het besluit werd vastgelegd en onderbouwd.

De dossierinzending aan de TCAI kwam later op gang dan gepland. Ook is het bureau van de TCAI intensief bezig geweest om richtlijnen voor de dossierbeoordeling op te stellen.
Het onderzoek naar de dossiers ten behoeve van de evaluatie is daardoor pas in de zomer gestart. De LCTI had graag meer tijd willen besteden aan het uitwerken van dit onderzoek. Gezien de planning in het werkplan 2002/2003 heeft de LCTI echter al het mogelijke gedaan om de rapporten over dit onderzoek begin december 2003 uit te brengen.

Het evaluatieonderzoek is uitgevoerd met behulp van de digitaal ingevulde protocollen die de CvI's aan de TCAI gezonden hebben en met behulp van de uitkomsten van de beoordeling van een steekproef uit de dossiers door medewerkers van het bureau van de TCAI. Het bureau van de TCAI heeft voor die beoordeling interne richtlijnen opgesteld. Een aantal belangrijke onderdelen zijn door twee onderzoekers beoordeeld. Waar onderzoekers van mening verschilden heeft een arbiter een eindoordeel gegeven. Op deze wijze is getracht zo consistent mogelijk de dossiers te beoordelen.

Aangezien maar van een gedeelte van alle aanmeldingen dossiers aan de TCAI zijn gezonden, kunnen de resultaten in kwantitatieve zin niet representatief geacht worden voor de gehele populatie aangemelde leerlingen. Er zijn echter wel duidelijke trends en signalen die aanleiding zijn voor een advies van de LCTI. De LCTI laat zich daarbij ook leiden door haar gesprekken met CvI's en andere vertegenwoordigers uit het veld.

De hoofdlijnen uit de bovengenoemde rapporten zijn met de CvI's besproken tijdens een werkconferentie op 10 november 2003. De uitkomsten uit deze rapporten bleken goed overeen te stemmen met uitkomsten uit andere rapportages en ervaringen van de CvI's zoals verwoord op deze conferentie. Er is nog een aantal punten aan de indicatiestelling en de criteria te verbeteren. Deze punten zullen behandeld worden in het advies van de LCTI aan de minister van OCW naar aanleiding van deze rapporten.

Veel CvI's, Regionale expertisecentra, aanmeldpunten voor ouders, speciale scholen en andere instanties die bij de aanmelding voor speciaal onderwijs betrokken zijn hebben afgelopen jaar een goede basis gelegd om na 1 augustus 2003 in het kader van de wet Regeling leerlinggebonden financiering te kunnen indiceren. Er is door velen intensief gewerkt aan voorlichting en scholing, logistieke voorbereiding en er is ervaring opgedaan met het gebruik van de criteria en procedures voor indicatiestelling. Sinds 1 augustus 2003 zijn veel CvI's snel van start gegaan om leerlingen te indiceren volgens de nieuwe wet. De LCTI verwacht dat deze rapporten zullen bijdragen aan een goed verloop van de indicatiestelling en een zorgvuldig en eenduidig gebruik van de criteria.

Prof. drs. J. van Londen
Voorzitter van de Landelijke Commissie Toezicht Indicatiestelling

1. Inleiding en leeswijzer

1.1 Vijfde Faciliteringsregeling

Tot april 2002 lag het in de verwachting dat het wetsvoorstel 'leerlinggebonden financiering' en het daaraan gekoppelde systeem van indicatiestelling in augustus 2002 van kracht zouden worden. Deze verwachting moest in april 2002 onverwacht worden bijgesteld toen de Eerste Kamer het wetsvoorstel 'controversieel' verklaarde. Daardoor kon het, door de demissionaire status van het kabinet, niet worden behandeld. Dit leidde er toe dat de invoering van de in het wetsvoorstel vervatte regelingen tot een nader te bepalen datum werd opgeschort. In aansluiting op dit besluit van de Eerste Kamer publiceerde het Ministerie van OCenW in mei 2002 de *Vijfde Faciliteringsregeling regionale expertisecentra i.o.* Deze regeling maakte het mogelijk om de voorbereiding van de invoering van de leerlinggebonden financiering in het schooljaar 2002/2003 voort te zetten en uit te breiden. Daarbij gold als uitgangspunt dat de regionale expertisecentra (REC's) in het schooljaar 2002/2003, voor zover dit binnen de vigerende wetgeving mogelijk was, alvast het werk gingen doen dat in de toekomst (na het van kracht worden van de wet 'leerlinggebonden financiering') van hen verwacht gaat worden. Dit impliceerde onder meer:

- het inrichten van een Commissie voor de Indicatiestelling (CvI) die haar werkzaamheden verricht op basis van door het Ministerie van OCenW vastgestelde criteria en procedures;
- het adviseren door de CvI aan de Commissie van Onderzoek (CvO) en het bestuur van de betrokken school voor speciaal onderwijs, die het advies van de CvI betrekken in hun toelatingsbesluit;
- het zenden van de dossiers en protocollen van de geïndiceerde leerlingen naar de Tijdelijke Commissie Advisering Indicatiestelling (TCAI);
- het begeleiden van ouders bij de aanmelding en plaatsing van een leerling en
- het coördineren van het voor de indicatiestelling noodzakelijke diagnostisch onderzoek.

Deze *Vijfde Faciliteringsregeling regionale expertisecentra i.o.* legde de basis voor een grootschalig experiment, dat de mogelijkheid bood de met het oog op het wetsvoorstel 'leerlinggebonden financiering' ontwikkelde regelgeving in het schooljaar 2002/2003 op landelijk niveau te beproeven. Van de tijdens dit grootschalig experiment opgedane ervaringen wordt vanuit het LCTI-bureau in een aantal deelrapporten verslag gedaan. Sommige van deze deelrapporten zijn 'cluster-specifiek', andere zijn 'cluster-overstijgend'. Bij de 'cluster-overstijgende' deelrapporten gaat het om de volgende thema's:

- de beperking van de onderwijsparticipatie;
- negatieve indicaties en
- het gebruik van de beredeneerde afwijking.

Het onderhavige rapport heeft betrekking op het laatste thema.

1.2 Het principe van de beredeneerde afwijking

De CvI's hebben bij hun besluitvorming de keuze uit vier alternatieven (Van Rijswijk e.a., 2002):

a. alle criteria zijn van toepassing: toelaatbaar tot de gewenste schoolsoort;
b. hoewel niet alle criteria van toepassing zijn is de leerling via de zgn. beredeneerde afwijking toch toelaatbaar;
c. de CvI kan zich nog geen oordeel vormen: daarom wordt één van de scholen van het cluster om een z.g. observatieplaatsing gevraagd;
d. de leerling is niet toelaatbaar.

Het tweede van deze vier alternatieven wordt in de indicatiepraktijk de *beredeneerde afwijking* genoemd. Dit begrip verwijst naar artikel 15 van de in de bijlage bij de Vijfde Faciliteringsregeling opgenomen *Criteria voor indicatiestelling*. Kader 1.1 bevat de tekst van dit artikel.

Kader 1.1
Artikel 15 van de Criteria voor Indicatiestelling

1. Een leerling bij wie een stoornis is vastgesteld die gepaard gaat met een structurele beperking in de onderwijsparticipatie die niet leidt tot toelaatbaarheid op grond van de artikelen 3 tot en met 13 is eveneens toelaatbaar (…) indien de ernst van de stoornis en de beperking in de onderwijsparticipatie vergelijkbaar zijn met die van de op grond van artikel 3 tot en met 13 toelaatbare leerlingen. De aard van de stoornis(sen) en de aard van de beperking in de onderwijsparticipatie zijn in dat geval bepalend voor de onderwijssoort waarvoor de leerling toelaatbaar is.
2. Een leerling bij wie een progressieve stoornis is vastgesteld die niet leidt tot toelaatbaarheid (…) is toelaatbaar (…) indien zich als gevolg van die stoornis een structurele beperking in de onderwijsparticipatie (…) zal voordoen binnen zes tot twaalf maanden (…). De progressieve stoornis is in dat geval bepalend voor de onderwijssoort waartoe de leerling toelaatbaar is.

De toelichting bij dit artikel refereert aan het verschijnsel dat er handicaps en stoornissen zijn die zo zelden voorkomen dat zij niet in de criteria zijn opgenomen. Wanneer deze stoornissen en de daarmee gepaard gaande belemmeringen in de onderwijsparticipatie net zo ernstig zijn als de stoornissen en de belemmeringen die wel in de criteria staan kan de CvI besluiten dat de leerling toelaatbaar is. In dat geval moet de onderbouwing van het besluit laten zien van welke stoornis of handicap sprake is en waarom deze in ernst vergelijkbaar is met de wel in de criteria genoemde stoornissen. Dit geldt ook voor de beperkingen in de onderwijsparticipatie. Er zijn, zo meldt de toelichting van het Ministerie van OCenW, ook andere situaties denkbaar die het de CvI mogelijk maken gebruik te maken van de beredeneerde afwijking. Zo kan er sprake zijn van een combinatie van lichte handicaps die gezamenlijk een zodanig ernstige belemmering in de onderwijsparticipatie tot gevolg hebben dat toelating op zijn plaats is. Tijdens de Tweede Praktijkproef (Van Rijswijk & De Greef, 2001) is bij 9% van de aanmeldingen gebruik gemaakt van deze *beredeneerde afwijking*. Het Ministerie van OCenW verwacht dat dit percentage de komende jaren naar enkele procenten zal dalen.

Een andere, formeel ook onder de beredeneerde afwijking vallende, uitzondering op de regel is de progressieve stoornis. Bij een klein aantal van de aangemelde leerlingen is sprake van een stoornis die op zeer korte termijn ernstig verergert. Daarbij is het mogelijk dat de ernst van de problemen op het moment van aanmelding nog niet geheel aan de

criteria voldoet, maar dat dit conform de (medische) prognose binnen zes tot twaalf maanden wel het geval zal zijn. Voor deze leerlingen is het van belang om zo snel mogelijk met speciale zorg te starten. Daarom kunnen ook deze leerlingen op basis van het beginsel van de beredeneerde afwijking toelaatbaar worden verklaard. Voorbeelden van deze progressieve stoornissen zijn het 'Uscher-syndroom', de (spier)ziekte van Duchenne, sommige hersentumoren en enkele stofwisselingsziekten.

1.3 Onderzoeksvragen en opbouw van dit rapport

Dit rapport beoogt informatie te verschaffen over de wijze waarop de CvI's het beginsel van de beredeneerde afwijking in het schooljaar 2002/2003 hebben gehanteerd. Daarbij komen de volgende vragen aan de orde:

a. Welke soorten beredeneerde afwijking kunnen worden onderscheiden?
b. Wat is de frequentie van het gebruik van de beredeneerde afwijking?
c. Wat is de frequentie van de verschillende soorten beredeneerde afwijking?
d. Zijn er met betrekking tot het gebruik van de beredeneerde afwijking verschillen tussen de clusters en de schoolsoorten?
e. Hoe functioneert het beginsel van de beredeneerde afwijking binnen de CvI's van cluster twee?
f. Hoe functioneert het beginsel van de beredeneerde afwijking binnen de CvI's van cluster drie?
g. Hoe functioneert het beginsel van de beredeneerde afwijking binnen de CvI's van cluster vier?

Het eerste hoofdstuk van dit rapport bood een overzicht van de wijze waarop het concept 'beredeneerde afwijking' in de Vijfde Faciliteringsregeling gestalte heeft gekregen. Daarop aansluitend volgde een opsomming van de vragen die in dit rapport aan de orde komen.

Het tweede hoofdstuk bevat vooral kwantitatieve informatie over de bij de samenstelling van dit rapport gebruikte gegevens. In dit hoofdstuk gaat het o.a. om het aantal door de CvI's ingezonden dossiers, de verdeling van deze dossiers over de clusters, het aantal beredeneerde afwijkingen en de samenstelling van de bij dit rapport gebruikte steekproef.

Het derde hoofdstuk is gewijd aan de ontwikkeling van een categorieënsysteem voor de verschillende soorten beredeneerde afwijkingen: de hierboven achter a geformuleerde vraag. Daarbij wordt o.a. aandacht besteed aan beoogd en niet beoogd gebruik van de beredeneerde afwijking en aan de opbouw van de ontwikkelde categorieën.

Het vierde hoofdstuk bespreekt de verschillen tussen de clusters en de schoolsoorten bij het gebruik van de beredeneerde afwijking. Daarnaast wordt aandacht besteed aan cluster- en schoolsoortspecifieke beredeneerde afwijkingen. In dit hoofdstuk worden de hierboven achter b tot en met g geformuleerde vragen beantwoord.

Het vijfde hoofdstuk biedt een samenvattend overzicht van het besprokene.

2. Gebruikte dossiers

2.1 Drie bestanden

In het schooljaar 2002/2003 had de indicatiestelling door middel van schoolonafhankelijke indicatiecommissies (CvI's) nog geen wettelijke basis (zie par. 1.1). De CvI kon daardoor alleen worden ingeschakeld wanneer de ouders van een voor speciaal onderwijs of ambulante begeleiding aangemelde leerling daartoe expliciet toestemming geven. Dat is één van de redenen waarom het TCAI-bureau niet van alle van de voor speciaal onderwijs of ambulante begeleiding aangemelde leerlingen een dossier heeft ontvangen. Het percentage leerlingen waarvan wel een dossier is gekregen is niet bekend. Een ruwe schatting op basis van door de CvI's verstrekte informatie wijst in de richting van een landelijk gemiddelde van ongeveer 50% (Evers & Van Rijswijk, 2003). Het is echter goed mogelijk dat dit percentage nog lager ligt dan de CvI's schatten. Tot 1 augustus 2003 had het TCAI-bureau 2937 dossiers van in 2002/2003 besproken leerlingen ontvangen. De inhoud van deze 2937 dossiers zijn op hoofdlijnen in kaart gebracht. Een steekproef van 778 dossiers is uitvoeriger geanalyseerd. Dit o.a. met het oog op de samenstelling van dit deelrapport over de beredeneerde afwijking.

In het verlengde van het bovenstaande kan van drie *bestanden* worden gesproken:

a. een bestand met een onbekende omvang dat alle dossiers van de in 2002/2003 aangemelde leerlingen omvat (dit bestand is verspreid over de dossierkasten van de afzonderlijke scholen);
b. een bestand met alle 2937 in 2002/2003 naar het TCAI-bureau gezonden digitale dossiers en
c. een steekproef van 778 dossiers uit de naar het TCAI-bureau gezonden dossiers.

Dit rapport is gebaseerd op de laatste twee bestanden. Over het algemeen zal duidelijk zijn op welk van deze twee bestanden de tekst betrekking heeft. Wanneer dat niet het geval is zal het betrokken bestand expliciet worden genoemd.

2.2 De ingezonden dossiers

Kader 2.1 biedt een overzicht van de verdeling van de in 2002/2003 door het TCAI-bureau ontvangen digitale dossiers over de clusters twee, drie en vier.

Kader 2.1
Verdeling van de 2937 in 2002/2003 ontvangen digitale dossiers over de clusters twee, drie en vier

Cluster	Aantal	Percentage
Cluster twee	326	11%
Cluster drie	1597	54%
Cluster vier	1014	35%
Totaal	2937	100%

De CvI's hadden bij hun besluitvorming over deze dossiers de keuze uit vier alternatieven:
- toelaten op basis van de in de Vijfde Faciliteringsregeling geformuleerde criteria;
- toelaten via de beredeneerde afwijking;
- observatieplaatsing en
- 'niet toelaten' (zie par. 1.2).

Kader 2.2 toont de verdeling van de 2937 in 2002/2003 genomen besluiten over deze vier alternatieven.

Kader 2.2
Verdeling van de 2937 in 2002/2003 genomen besluiten over vier alternatieven

Besluit	Aantal	Percentage
Toelaatbaar	1800	62%
Toelaatbaar via beredeneerde afwijking	570	19%
Observatieplaatsing	100	3%
Niet toelaatbaar	354	12%
Geen oordeel	113	4%
Totaal	2937	100%

Kader 2.2 laat zien dat de CvI's bij 19% van de aanmeldingen gebruik hebben gemaakt van de zgn. beredeneerde afwijking. Dat is aanzienlijk vaker dan in eerste instantie werd verwacht. Bij de analyse van dit verschijnsel moet rekening worden gehouden met het feit dat, zoals in hoofdstuk 4 zal blijken, het gebruik van de zgn. beredeneerde afwijking, niet gelijkmatig over de clusters en de schoolsoorten is verdeeld. Zo hebben de CvI's van cluster 2 bij 21% van de aanmeldingen de beredeneerde afwijking gebruikt, die van cluster 3 bij 11% en die van cluster 4 bij 33%.

2.3 Samenstelling van de steekproef

Met het oog op de samenstelling van een aantal clusterspecifieke en themaspecifieke rapporten is een steekproef van 778 dossiers uitvoeriger onderzocht. Bij de samenstelling van deze steekproef is in eerste instantie uitgegaan van 925 dossiers: van elk van de 37 in 2002/2003 actieve CvI's 25 dossiers. Dit uitgangspunt kon in de praktijk door diverse factoren niet worden gerealiseerd. In de rapporten over de indicatiecommissies cluster twee, drie en vier wordt dit nader uitgewerkt (LCTI, 2003). Dit wordt geïllustreerd door kader 2.3, dat een overzicht biedt van de uiteindelijke samenstelling van de steekproef.

Kader 2.3
Feitelijke samenstelling van de steekproef

Cluster	Aantal	Percentage
Cluster twee	122	15%
Cluster drie	387	50%
Cluster vier	269	35%
Totaal	778	100%

De in kader 2.3 vermelde aantallen betreffen *alle* dossiers die aan een uitvoerige analyse zijn onderworpen. Het gaat dus niet alleen om dossiers waarin sprake is van de z.g. beredeneerde afwijking, maar ook om dossiers waarbij de CvI tot 'toelaatbaar', 'observatieplaatsing' of 'niet toelaatbaar' concludeerde. Bij 172 (22%) van deze dossiers was sprake van een zgn. beredeneerde afwijking. De verdeling van deze 172 beredeneerde afwijkingen over de clusters en de schoolsoorten wordt in hoofdstuk 4 van dit rapport besproken. Daaraan voorafgaand wordt in hoofdstuk 3 eerst aandacht besteed aan het onderscheid tussen diverse vormen van gebruik van de beredeneerde afwijking.

3. De ontwikkeling van een categorieënsysteem

3.1 Drie invalshoeken

Het gebruik van de beredeneerde afwijking kan op verschillende manieren in kaart worden gebracht. Te denken valt aan:

a. categoriseren op basis van het niveau van de gebruikte argumentatie;
b. categoriseren op basis van het doel dat met het gebruik van de beredeneerde afwijking wordt beoogd;
c. categoriseren op basis van een combinatie van de twee hierboven genoemde invalshoeken.

Een voorbeeld van een *categorieënsysteem op basis van het niveau van de gebruikte argumentatie* is de indeling die door Pijl e.a. (2000) is gebruikt bij de evaluatie van de Eerste Praktijktoets. Deze indeling kent in navolging van IJzendoorn en Pijl (1988) vier niveaus:

a. *niveau 0*: men geeft geen argumenten voor de beslissing;
b. *niveau 1*: men argumenteert door de leerlingkenmerken en de leerlingproblematiek aan te halen zonder deze verder te interpreteren of aan elkaar te koppelen;
c. *niveau 2*: men geeft een argumentatie waarin sprake is van enige interpretatie en integratie van gegevens;
d. *niveau 3*: men geeft een argumentatie in de vorm van een betoog waarin gegevens uit de leerlingbeschrijving geïnterpreteerd worden tot een theorie over het probleem.

Een voorbeeld van een *categorieënsysteem op basis van het beoogde doel* is:

a. gebruik van de beredeneerde afwijking conform het door de wetgever beoogde doel;
b. gebruik van de beredeneerde afwijking dat niet spoort met het door de wetgever beoogde doel;
c. gebruik van de beredeneerde afwijking dat zich niet leent voor het onderscheid tussen beoogd en niet beoogd gebruik.

Een combinatie van deze twee systemen is uiteraard ook mogelijk. Dit leidt wel tot een matrix met een relatief groot aantal cellen: combinatie van het systeem van Pijl e.a. (2000) met een uit drie categorieën bestaand systeem op basis van het beoogde doel leidt tot een indelingssysteem met twaalf subcategorieën.

Vooralsnog lijkt een categorieënsysteem dat aansluit op de vraag in hoeverre de beredeneerde afwijking al of niet in overeenstemming met het beoogde doel wordt gebruikt het meest pragmatisch. Par. 3.2 beschrijft de bouwstenen voor de samenstelling van zo'n systeem.

3.2 Beoogd en niet beoogd gebruik

De wetgever heeft het gebruik van de beredeneerde afwijking primair bedoeld voor de toelating van leerlingen met niet in de criteria opgenomen stoornissen en beperkingen die net zo ingrijpend zijn als stoornissen en belemmeringen die wel in de criteria staan. Kader 3.1 bevat enkele voorbeelden.

Kader 3.1
Voorbeelden van beoogd gebruik van de beredeneerde afwijking

Albert is door zijn ernstige schizis-problematiek voor de doorsnee-leerkracht en voor zijn medeleerlingen binnen het regulier onderwijs, ook na langdurige logopedische behandeling, nog steeds niet of nauwelijks verstaanbaar. Qua spraakperceptie, grammaticale, lexicale en semantische kennisontwikkeling functioneert hij minder dan 1,5 standaarddeviatie onder leeftijdsovereenkomstig niveau. Formeel komt hij dan ook niet in aanmerking voor een ESM-indicatie. Naast problemen op het gebied van de spraakproductie zijn er in toenemende mate met zijn spraakproblemen samenhangende sociaal-emotionele problemen. Deze zijn echter niet van dien aard dat opvang binnen cluster vier mogelijk/wenselijk is. Albert is vooralsnog het meest gebaat met de zorg van een leerkracht die ruime ervaring heeft met de omgang met schizis-kinderen en een schoolmilieu waarbinnen zijn spraakproblemen 'geaccepteerd' worden. Daardoor is ESM-onderwijs, hoewel Albert niet aan alle criteria voldoet, toch geïndiceerd.

Bert is een jongen met een opeenstapeling van problemen die elk op zich niet tot een so-indicatie leiden, maar waarvan het gecombineerd effect toch dusdanig ernstig is dat hij het binnen het (speciaal) basisonderwijs, ook met gerichte ondersteuning, niet redt. Het gaat om een combinatie van beperkte cognitieve mogelijkheden (WISC-R 77), fors achterblijvende lees- en rekenprestaties (beide conform het laagste deciel van de leeftijdsgroep), recividerende CARA-achtige problemen, regelmatige conflicten met leeftijdgenootjes en motorische problemen op basis van een cerebrale parese. De laatste problemen zijn niet dusdanig ernstig dat zij, wanneer zij de enige problemen zouden zijn, plaatsing op een school voor lichamelijk gehandicapte kinderen noodzakelijk maken. Het gecombineerde effect van alle genoemde factoren leidt echter wel tot een LG-indicatie.

Een bijzondere vorm van de beredeneerde afwijking betreft het positief indiceren van leerlingen met een progressieve stoornis (zie par. 1.2): leerlingen met stoornissen waarvan verwacht mag worden dat zij binnen een jaar na aanmelding tot dusdanig ernstige beperkingen leiden dat speciaal onderwijs geïndiceerd is.

In het verlengde van het bovenstaande kunnen *binnen het door de wetgever beoogde gebruik van de beredeneerde afwijking* twee categorieën worden onderscheiden:

a. toelating van leerlingen met problemen van gelijke zwaarte als die van de leerlingen met problemen die wel aan de formele criteria voldoen: toelaten op basis van gelijke zwaarte;
b. toelating van leerlingen met progressieve stoornissen: toelaten op basis van een progressieve stoornis.

Het principe van de beredeneerde afwijking blijkt door een aantal CvI's ook gebruikt te worden voor *situaties waarvoor het principe door de wetgever niet bedoeld lijkt.* Dit betreft:

c. de toelating van leerlingen die in aanmerking komen voor een observatieplaatsing;
d. de toelating van leerlingen over wie onvoldoende diagnostische informatie beschikbaar is;

Kader 3.2 geeft van beide categorieën een voorbeeld.

Kader 3.2
Voorbeelden van niet beoogd gebruik van de beredeneerde afwijking

Beredeneerde afwijking als onterecht alternatief voor observatieplaatsing
Coby bezoekt na de MLK-school een school voor praktijkonderwijs. Daar presteert ze veel minder dan bij toelating (mede op grond van haar IQ van 74) werd verwacht. Haar zwakke prestaties gaan gepaard met hardnekkige gedragsproblemen. Deze manifesteren zich alleen op school. Coby is aangemeld bij de CvI van cluster vier. Deze wil haar toelaten om te bezien in hoeverre zij binnen de structuur van een ZMOK-school beter functioneert dan binnen het praktijkonderwijs.

Beredeneerde afwijking als onterechte oplossing bij onvoldoende diagnostische informatie
David is aangemeld bij de CvI van cluster drie. Deze is, op grond van de rapportage van het medisch kleuterdagverblijf, van mening dat hij in aanmerking komt voor ZMLK-onderwijs. Er is echter geen (recent) verslag van intelligentie-onderzoek. De CvI besluit David toch toelaatbaar te verklaren. Dit op grond van de verwachting dat David bij intelligentie-onderzoek op ZMLK-niveau zal scoren.

De vier hierboven besproken (sub)categorieën (twee beoogde en twee niet-beoogde) bestrijken niet alle vormen van gebruik van de beredeneerde afwijking. Er zijn nog minstens drie restcategorieën:

e. de toelating van leerlingen op grond van een redenering waarbij het niet duidelijk is wat de CvI precies bedoelt;
f. de toelating van leerlingen op grond van een redenering waarbij de officiële criteria ter discussie worden gesteld;
g. de toelating van leerlingen op grond van een redenering die niet in één van de eerder genoemde categorieën kan worden ondergebracht.

Voorbeelden van deze categorieën vindt men in kader 3.3.

Kader 3.3
Restcategorieën

Beredeneerde afwijking op grond van een onduidelijke redenering
Ellie heeft fors achterblijvende leerprestaties. Deze houden voor een deel verband met haar beperkte cognitieve mogelijkheden: IQ 72. Ze is onvoldoende weerbaar voor een school voor speciaal basisonderwijs. Ze past naar het oordeel van de CvI beter binnen een school voor ZMLK. Daarom acht de CvI haar toelaatbaar tot het ZMLK-onderwijs.

Beredeneerde afwijking waarbij de criteria ter discussie worden gesteld
Frans heeft een achterstand op het gebied van de spraak-taalontwikkeling die binnen de ESM-criteria valt. Hij heeft een non-verbaal IQ van 65. Het ESM-onderwijs kent geen MG-indicatie. Daarom kiest de CvI voor een SH/MG-indicatie.

Beredeneerde afwijking die niet in één van de overige categorieën past
Gonnie heeft een autistische stoornis. Ze woont samen met haar moeder, die thuis veel structuur, rust en regelmaat kan bieden. De CvI geeft aan dat ze niet voldoet aan het criterium van integraliteit, terwijl een autistische stoornis gezien kan worden als een kennelijk stabiel kindkenmerk, waardoor de integraliteit is aangetoond. De leerling voldoet ook aan alle andere criteria, dus is ze toelaatbaar voor cluster 4.

3.3 Zeven categorieën

De in par. 3.2 besproken categorieën leiden tot een indelingssysteem dat drie hoofdcategorieën en zeven subcategorieën omvat. Zie kader 3.4. Deze zeven subcategorieën vormden het uitgangspunt bij de samenstelling van het volgende hoofdstuk, dat zich richt op het gebruik van de beredeneerde afwijking tijdens het schooljaar 2002/2003.

Kader 3.4
Soorten beredeneerde afwijking. Toelichting in par. 3.2

Hoofdcategorie 1: beoogd gebruik van de beredeneerde afwijking
- a. gelijke zwaarte
- b. progressieve stoornis

Hoofdcategorie 2: niet beoogd gebruik van de beredeneerde afwijking
- c. observatieplaatsing
- d. onvoldoende diagnostische informatie

Hoofdcategorie 3: restcategorieën
- e. onduidelijke redenering
- f. criteria ter discussie
- g. niet indeelbaar

4. Het gebruik van de beredeneerde afwijking

4.1 Verdeling over clusters en schoolsoorten

Bij de 2937 dossiers die in het schooljaar 2002/2003 naar het TCAI-bureau zijn gezonden waren er 570 waarbij sprake was van een zgn. beredeneerde afwijking. Dat is 19% van de ingezonden dossiers. Kader 4.1 biedt een beeld van de verdeling van deze 570 'beredeneerde afwijkingen' over de clusters twee, drie en vier.

Kader 4.1
Percentage beredeneerde afwijkingen per cluster (N = 2937)

	Aantal dossiers	Aantal beredeneerde afwijkingen	Percentage
Cluster twee	326	67	21%
Cluster drie	1597	171	11%
Cluster vier	1014	332	33%
Totaal	2937	570	19%

Uit kader 4.1 blijkt dat in cluster 4 bij eenderde van alle aanmeldingen gebruik is gemaakt van de beredeneerde afwijking. Het gebruik van de beredeneerde afwijking is echter niet gelijkmatig verdeeld over de clusters. Bij cluster 2 is dit ongeveer een vijfde en bij cluster 3 een tiende. Het percentage beredeneerde afwijkingen van alle naar de TCAI gestuurde dossiers bedraagt 19%. Dit is ongeveer een vijfde van alle aanmeldingen.

Kader 4.2 toont de verdeling van de beredeneerde afwijkingen over de schoolsoorten.

Kader 4.2
Verdeling van de beredeneerde afwijkingen over de schoolsoorten (N = 2937)

Schoolsoort	Aantal dossiers	Aantal beredeneerde afwijkingen	Percentage
DOV en DOV/MG	15	1	7%
SH en SH/MG	41	3	7%
ESM	270	63	23%
ZMLK	960	97	10%
LZK (SOM)	139	35	25%
LG en LG/MG	498	39	8%
Cluster vier	1014	332	33%
Totaal	2937	570	19%

Kader 4.2 laat zien dat er drie schoolsoorten zijn, waarbij in meer dan 20% van de aanmeldingen gebruik gemaakt is van de mogelijkheid tot beredeneerd afwijken: de ESM-, de LZK- en de cluster-4-aanmeldingen.

Binnen cluster 3 zijn grote verschillen waar te nemen wat betreft het percentage beredeneerde afwijkingen per schoolsoort. De CvI's hebben bij een kwart van de LZK-aanmeldingen de beredeneerde afwijking gebruikt, terwijl dit bij ZMLK- en LG/(MG)-aanmeldingen slechts bij 10% resp. 8% het geval is. Bij cluster 2 gaat het bij de DOV- en SH-aanmeldingen om zeer kleine aantallen. Over het gebruik van de beredeneerde afwijking binnen deze groepen kan dan ook nog geen uitspraak worden gedaan. Opvallend is het relatief hoge percentage beredeneerde afwijkingen bij de ESM-aanmeldingen.

Uit verdere analyse blijkt tevens dat de verdeling ook tussen de CvI's zeer varieert. Kader 4.3 geeft een indruk van deze verdeling.

Kader 4.3
Percentages van het gebruik van de beredeneerde afwijking per CvI per cluster

	0-10%	10-20%	20-30%	30-40%	40-50%	>50%
Cluster 2	1	1	1	1	-	-
Cluster 3	9	8	-	-	1	-
Cluster 4	1	4	5	-	2	2
Totaal	11	13	6	1	3	2

Kader 4.3 laat zien dat tweederde van de CvI's de beredeneerde afwijking in minder dan 20% van alle aanmeldingen gebruiken. Er zijn echter ook twee CvI's die in meer dan 50% van de aanmeldingen gebruik maken van de beredeneerde afwijking.

4.2 Cluster twee

Voor alle ESM-aanmeldingen waarbij sprake was van gebruik van de beredeneerde afwijking is onderzocht aan welk criterium of welke criteria bij de keuze voor de beredeneerde afwijking niet werd voldaan. Voor de vier beredeneerde afwijkingen bij de DOV- en SH-aanmeldingen is hier niet naar gekeken. Kader 4.4 laat het overzicht zien voor de ESM-aanmeldingen.

Kader 4.4
Criteria waar niet aan wordt voldaan bij het gebruik van de beredeneerde afwijking (n = 63)

Criterium	Aantal	Percentage
Spraaktaalstoornis	43	64%
Beperking onderwijsparticipatie	20	30%
Ontoereikendheid zorgstructuur	19	28%

In bovenstaand kader valt op dat bij tweederde van de beredeneerde afwijkingen niet wordt voldaan aan het spraaktaalstoornis-criterium. Tevens blijkt dat ook aan de andere criteria in bijna een derde van de beredeneerde afwijkingen niet voldaan wordt.
De som van de percentages in de laatste kolom is meer dan 100%. Dat komt omdat soms twee of drie criteria niet van toepassing zijn. Dat geldt voor 12 van de 63 ESM-aanmeldingen (19%) waarbij gebruik is gemaakt van de beredeneerde afwijking.

In de nader geanalyseerde steekproef was sprake van 35 beredeneerde afwijkingen binnen cluster 2. Daarbij ging het om 30 ESM-aanmeldingen, 3 SH-aanmeldingen en 2 DOV-aanmeldingen.[1] In het voorafgaande hoofdstuk werden zeven soorten beredeneerde afwijking onderscheiden (zie kader 3.4). Kader 4.5 biedt een overzicht van de verdeling over de zeven categorieën van de 35 in de steekproef van cluster twee aangetroffen 'beredeneerde afwijkingen'.

[1] Uit kader 4.2 bleek dat er slechts één keer een beredeneerde afwijking gebruikt wordt bij een dove leerling. In deze paragraaf worden echter twee beredeneerde afwijkingen vermeld bij dove leerlingen. Kader 4.2 is gebaseerd op digitale protocollen. Binnen cluster 2 zijn er echter enkele CvI's die geen digitale protocollen hebben overgedragen, maar wel papieren dossiers hebben ingezonden. Een aantal papieren dossiers zijn wel verwerkt door de TCAI-onderzoekers (zie ook het rapport 'De indicatiecommissies van cluster 2', LCTI 2003). Hier zat nog een beredeneerde afwijking bij voor een dove leerling. Zodoende is het totaal nu twee.

Kader 4.5
Verdeling van de 35 door de CvI's van cluster twee gebruikte beredeneerde afwijkingen over de zeven categorieën van kader 3.4

Soort afwijking	Aantal	Percentage
gelijke zwaarte	11	32%
progressieve stoornis	-	-
observatieplaatsing	-	-
onvoldoende diagn. informatie	4	11%
onduidelijke redenering	4	11%
criteria ter discussie	12	35%
niet indeelbaar	4	11%
totaal	35	100%

In één derde van de gevallen is sprake van 'beoogd gebruik' van de beredeneerde afwijking. Daarbij gaat het steeds om problematiek van 'gelijke zwaarte'. Er was geen enkele keer sprake van een zgn. progressieve stoornis. In tweederde van de gevallen is sprake van 'niet beoogd gebruik' of een restcategorie. Daarbij ging het vooral om 'het ter discussie stellen van de criteria': leerlingen met problemen die (net) buiten de criteria vielen. In 11% van de gevallen kwamen de TCAI-onderzoekers tot de conclusie dat er te weinig informatie was om tot een besluit te komen. Opvallend was dat in de categorieën 'onduidelijke redenering' en 'niet indeelbaar' dossiers zaten, waarbij de TCAI-onderzoekers tot een positief advies zouden komen.

Wanneer de CvI gebruik maakt van het principe van de beredeneerde afwijking wordt van haar verwacht dat zij duidelijk maakt waarom zij dit doet. De kwaliteit van deze toelichtingen is door medewerkers van het TCAI-bureau beoordeeld. Dat is alleen gebeurd bij 'beoogd gebruik'. Het heeft immers weinig zin om de kwaliteit van de toelichting bij niet beoogd gebruik te beoordelen. Kader 4.6 vermeldt de resultaten van deze beoordelingen.

Kader 4.6 **Kwaliteit toelichting bij gebruik van beredeneerde afwijking door de CvI's van cluster twee (n = 11)**	
Kwaliteit van de toelichting is onvoldoende	2
Kwaliteit van de toelichting is twijfelachtig	4
Kwaliteit van de toelichting is voldoende	5
Kwaliteit van de toelichting is ruim voldoende	-
Totaal	11

Kader 4.6 laat zien dat bij ongeveer de helft van de aanmeldingen waarbij sprake is van beoogd gebruik van de beredeneerde afwijking de kwaliteit van de toelichting door de onderzoekers van het TCAI-bureau als voldoende is beoordeeld. Bij de andere helft was de kwaliteit van de toelichting niet toereikend.

4.3 Cluster drie

Voor alle beredeneerde afwijkingen binnen cluster 3 is gekeken aan welke criteria niet werd voldaan volgens de CvI's. Bij de ZMLK-aanmeldingen valt op dat het in 80% van de gevallen om leerlingen gaat met een IQ tussen de 60 en 70. De leerlingen met een IQ<60 worden dan ook buiten beschouwing gelaten. Kaders 4.7, 4.8 en 4.9 bieden een overzicht per schoolsoort.

Kader 4.7
Criteria waar niet aan wordt voldaan bij het gebruik van de beredeneerde afwijking ZMLK IQ 60-70 (n = 80)

Criterium	Aantal	Percentage
IQ 60-70	7	9%
Sociale redzaamheid	13	16%
Bijkomende stoornis	62	78%
Beperking onderwijsparticipatie	9	11%
Ontoereikendheid zorgstructuur	4	5%

Uit bovenstaand kader wordt duidelijk dat bij de ZMLK-leerlingen met een IQ tussen 60 en 70 in driekwart van de gevallen geen bijkomende stoornis aangetoond kan worden. De som van de percentages in de rechter kolom is meer dan 100%. Dit komt omdat er in 14 van de 80 gevallen aan meer dan één criterium niet voldaan wordt (18%).

Kader 4.8
Criteria waar niet aan wordt voldaan bij het gebruik van de beredeneerde afwijking LZK (n = 35)

Criterium	Aantal	Percentage
Somatische stoornis	2	6%
Beperking onderwijsparticipatie	31	89%
Ontoereikendheid zorgstructuur	3	9%

Uit kader 4.8 blijkt dat voor de LZK-populatie de ‘beperking van de onderwijs-participatie’ het criterium is dat vaak niet wordt aangetoond.
Ook in dit kader is de som van de percentages groter dan 100. Hier wordt in één geval aan twee criteria niet voldaan.

Kader 4.9
Criteria waar niet aan wordt voldaan bij het gebruik van de beredeneerde afwijking LG (n = 37)

Criterium	Aantal	Percentage
Functiestoornis	4	11%
Beperking onderwijsparticipatie	30	81%
Ontoereikendheid zorgstructuur	3	8%

Ook bij de LG-groep valt op dat volgens de CvI's vaak niet wordt voldaan aan het criterium 'beperking onderwijsparticipatie' (81%).

In de nader geanalyseerde steekproef is sprake van 41 beredeneerde afwijkingen binnen cluster 3. Daarbij gaat het om 25 ZMLK-aanmeldingen, 6 LZK-aanmeldingen en 10 LG/MG-aanmeldingen. Kader 4.10 biedt een overzicht van de verdeling van deze beredeneerde afwijkingen over de zeven categorieën van kader 3.4

Kader 4.10
Verdeling van de 41 door de CvI's van cluster drie gebruikte beredeneerde afwijkingen over de zeven categorieën van kader 3.4

Soort afwijking	Aantal	Percentage
gelijke zwaarte	11	26%
progressieve stoornis	2	5%
observatieplaatsing	-	-
onvoldoende diagn. informatie	4	10%
onduidelijke redenering	2	5%
criteria ter discussie	16	39%
niet indeelbaar	6	15%
totaal	41	100%

Kader 4.10 laat zien dat slechts bij één derde van de in de steekproef aangetroffen beredeneerde afwijkingen sprake is van 'beoogd gebruik'. Bij tweederde van de gevallen gaat het om 'niet beoogd gebruik'. Binnen dit 'niet beoogde gebruik' gaat het vooral om 'het ter discussie stellen van de criteria': het flexibel hanteren van de criteriagrenzen. Tevens zouden de TCAI-onderzoekers bij 10% van de beredeneerde afwijkingen niet tot een besluit komen omdat er te weinig diagnostische informatie beschikbaar was. Opmerkelijk is dat de TCAI-onderzoekers in de overige drie categorieën naast negatieve adviezen ook bij 9 dossiers tot een positief advies zouden komen.

Ook bij cluster drie is de kwaliteit van de toelichtingen bij het beoogde gebruik van de beredeneerde afwijking door medewerkers van het TCAI-bureau beoordeeld. Ook hier gaat het alleen om de dossiers in de steekproef. Kader 4.11 vermeldt de resultaten.

Kader 4.11 **Kwaliteit toelichting bij gebruik van beredeneerde afwijking door de CvI's van cluster drie (n = 13)**	
Kwaliteit van de toelichting is onvoldoende	1
Kwaliteit van de toelichting is twijfelachtig	4
Kwaliteit van de toelichting is voldoende	4
Kwaliteit van de toelichting is ruim voldoende	4
Totaal	13

Uit kader 4.11 blijkt dat bij bijna tweederde van de toelichtingen bij gebruik van de beredeneerde afwijking de kwaliteit van deze toelichting door de TCAI-onderzoekers als (ruim) voldoende werd beoordeeld. De CvI's maken door middel van de toelichting duidelijk aan welke criteria wel en niet worden voldaan en waarom men toch tot het advies 'toelaatbaar' besluit.

4.4 Cluster vier

Ook voor cluster 4 is bij alle aanmeldingen waarbij beredeneerd van de criteria is afgeweken onderzocht aan welk criterium bij deze keuze niet werd voldaan. Kader 4.12 laat de criteria en bijbehorende aantallen en percentages zien.

Kader 4.12
Criteria cluster 4 waar niet aan wordt voldaan bij het gebruik van de beredeneerde afwijking (n = 332)

Criterium	Aantal	Percentage
DSM-IV	290	87%
Integraal karakter	14	4%
Bemoeienis jeugdzorg	70	21%
Beperking onderwijsparticipatie	11	3%
Ontoereikendheid zorgstructuur	10	3%

Opvallend is dat in 87% van de aanmeldingen waarbij sprake is van 'beredeneerd afwijken' geen DSM-IV-stoornis is aangetoond. Tevens is in één vijfde van de gevallen niet voldaan aan het criterium 'bemoeienis jeugdzorg'. Ook hier blijkt dat de som van de percentages in de rechter kolom meer is dan 100%. Dit komt omdat bij 17% (57) van de gevallen aan meer dan één criterium niet voldaan wordt.

In de nader geanalyseerde steekproef is sprake van 96 beredeneerde afwijkingen. Kader 4.13 biedt een overzicht van de verdeling van deze beredeneerde afwijkingen over de zeven categorieën van kader 3.4.

Kader 4.13
Verdeling van de 96 door de CvI's van cluster vier gebruikte beredeneerde afwijkingen over de zeven categorieën van kader 3.4

Soort afwijking	Aantal	Percentage
gelijke zwaarte	51	53%
progressieve stoornis	-	-
observatieplaatsing	9	9%
onvoldoende diagn. informatie	4	4%
onduidelijke redenering	1	1%
criteria ter discussie	17	18%
niet indeelbaar	14	15%
totaal	96	100%

Kader 4.13 laat zien dat ruim de helft van de beredeneerde afwijkingen op de beoogde manier is gebruikt, namelijk op basis van het principe van problematiek met gelijke zwaarte. Opvallend is dat de TCAI-onderzoekers bij de beredeneerde afwijkingen in de categorieën 'onduidelijke redenering' en 'niet indeelbaar' in de meeste gevallen tot de conclusie kwamen dat ze een positief advies zouden geven.

Ook bij cluster vier is de kwaliteit van de toelichtingen van de CvI's bij het beoogde gebruik van de beredeneerde afwijkingen door medewerkers van het TCAI-bureau beoordeeld. Kader 4.14 vermeldt de resultaten.

Kader 4.14
Kwaliteit toelichting bij gebruik van beredeneerde afwijking door de CvI's van cluster vier (n=51)

Kwaliteit van de toelichting is onvoldoende	5
Kwaliteit van de toelichting is twijfelachtig	20
Kwaliteit van de toelichting is voldoende	21
Kwaliteit van de toelichting is ruim voldoende	5
Totaal	51

Uit kader 4.14 komt naar voren dat de ene helft van de toelichtingen als (ruim) voldoende werd beoordeeld en de andere helft als twijfelachtig of onvoldoende.

5. Samenvatting van de bevindingen

5.1 Frequentie van het gebruik

In het schooljaar 2002/2003 zijn in totaal 2937 dossiers naar de TCAI verzonden. Hierbij werd bij 570 aanmeldingen gebruik gemaakt van de beredeneerde afwijking (19%). De verdeling van deze beredeneerde afwijkingen over de clusters is niet gelijkmatig. In cluster twee wordt de beredeneerde afwijking in 21% van de aanmeldingen gebruikt, in cluster drie in 11% en in cluster vier in 33%. Er is ook sprake van een grote spreiding van het gebruik van de beredeneerde afwijking door de CvI's. Een groot aantal CvI's (66%) gebruikt de beredeneerde afwijking bij minder dan 10% van de aanmeldingen, maar er zijn ook twee CvI's die dit in meer dan 50% van de aanmeldingen doen.
Van het totale aantal dossiers is een steekproef getrokken van 778 dossiers, naar verhouding verdeeld over de clusters en de schoolsoorten. In deze steekproef werden 172 beredeneerde afwijkingen gevonden. Van deze beredeneerde afwijkingen zijn er 96 afkomstig uit cluster vier, 41 uit cluster drie en 35 uit cluster twee. Deze 172 beredeneerde afwijkingen zijn nader geanalyseerd.

5.2 Kenmerken van de beredeneerde afwijking

Het is opvallend dat de beredeneerde afwijking vooral bij ESM-, LZK- en cluster vier-aanmeldingen gebruikt wordt. Uit nadere analyses blijkt dat dit meestal komt doordat aan één bepaald criterium niet wordt voldaan. Bij ESM is dit de spraaktaalstoornis, bij LZK de onderwijsparticipatie en bij cluster vier de DSM-IV-classificatie. Ook voor de schoolsoorten met lagere percentages beredeneerde afwijking is gekeken naar de criteria waaraan meestal niet wordt voldaan. Dit is voor ZMLK-aanmeldingen met een IQ in de range 60-70 de bijkomende stoornis, voor LG-aanmeldingen de beperking van de onderwijsparticipatie en de ontoereikendheid van de reguliere zorgstructuur. Voor de overige schoolsoorten zijn de aantallen te klein om een betrouwbaar beeld te kunnen schetsen. Daarnaast maakt men in een aantal gevallen echter ook gebruik van de beredeneerde afwijking als leerlingen aan meer dan één criterium niet voldoen.
Van de 35 beredeneerde afwijkingen in de steekproef van cluster twee is één derde beoogd. Dit betekent dat de CvI een beroep heeft gedaan op 'gelijke zwaarte'-problematiek of op een progressieve stoornis. Voor cluster drie is dit percentage ook ongeveer één derde. Bij cluster vier is dit hoger, namelijk de helft. De toelichting bij het beoogd gebruik van de beredeneerde afwijking is over het algemeen in de helft van de gevallen (ruim) voldoende. Dit houdt in dat de CvI's door middel van de toelichting duidelijk maken aan welke criteria de leerling wel en niet voldoet en waarom ze toch denken dat de leerling aangewezen is op hulp vanuit het speciaal onderwijs.

5.3 Lessen voor de toekomst

In dit rapport is een aantal knelpunten gesignaleerd. Zo is er een aantal CvI's die de mogelijkheid om beredeneerd af te wijken buitenproportioneel vaak gebruikt. Daarnaast zijn er schoolsoorten waarbij de CvI's vaker dan anders een beroep doen op de beredeneerde afwijking. Daarbij springt vaak één specifiek criterium eruit, waar niet aan voldaan wordt of dat moeilijk aan te tonen is. Er zijn echter ook gevallen waarbij aan meer dan één criterium niet voldaan wordt.
Bij cluster 2 en 3 beoordeelt de TCAI ongeveer één derde van de beredeneerde afwijkingen als 'beoogd gebruik'. Bij cluster 4 betreft dat de helft van de beredeneerde afwijkingen. In ruim 10% van de beredeneerde afwijkingen oordeelt de TCAI dat de

beschikbare informatie ontoereikend was om tot een besluit te komen. Verder komt de TCAI in een aantal gevallen tot een positieve indicatie in plaats van een beredeneerde afwijking (ruim 10%, bij cluster 2 zelfs 16%).

De beredeneerde afwijking wordt nog niet altijd gebruikt, zoals dit in de Vijfde Faciliteringsregeling is bedoeld. Door terugkoppeling aan CvI's en overleg daarover kan een eenduidig en 'beoogd' gebruik van de beredeneerde afwijking bevorderd worden. Daarbij zal vooral uitwisseling moeten komen over de denkrichting die het LCTI bureau hanteert, namelijk dat een positieve indicatie voor speciaal onderwijs of leerlinggebonden financiering als regel niet gegeven kan worden als er geen beperking is aangetoond om aan regulier onderwijs deel te nemen.

Tegelijkertijd brengt het gebruik van de beredeneerde afwijking ook aan het licht dat er criteria zijn waar binnen bepaalde schoolsoorten niet makkelijk aan wordt voldaan. Die criteria verdienen speciale aandacht bij het advies van de LCTI over de criteria.

Bijlage

Samenstelling Landelijke Commissie Toezicht Indicatiestelling

Prof. drs. J. van Londen (voorzitter)
Mevrouw prof. dr. I.A. van Berckelaer-Onnes
Prof. dr. N. Bleichrodt
Prof. dr. W.O. Renier
Prof. dr. L.M. Stevens
Mevrouw dr. R. Gonggrijp (secretaris, tevens directeur van het bureau van de LCTI)

Aan de totstandkoming van dit rapport hebben meegewerkt

Auteur
Mevrouw drs. J.E.S. van der Hoeven

Adviseur
Dr. C.M. van Rijswijk

Informatie uit de databases
Drs. M. Steverink

Bijlage 2

Literatuur

Evers, S. & Rijswijk, C.M. van (2003). *Ervaringen van de CvI's met de indicatiestelling speciaal onderwijs en ambulante begeleiding in het schooljaar 2002/2003*. Den Haag: LCTI.

IJzendoorn, W.J.E. van & Pijl, Y.J. (1988). Overeenstemming en argumentatie bij plaatsingsbeslissingen. In A.G. Bus & S.J. Pijl (red.), *Diagnostiek en leerlingbegeleiding (pp.67-78).* Lisse: Swets & Zeitlinger.

Landelijke Commissie Toezicht Indicatiestelling. *Indicatiestelling speciaal onderwijs 2002/2003. De indicatiecommissies van cluster twee.* Den Haag: 2003.

Landelijke Commissie Toezicht Indicatiestelling. *Indicatiestelling speciaal onderwijs 2002/2003. Indicatiecommissies van cluster drie*. Den Haag: 2003.

Landelijke Commissie Toezicht Indicatiestelling. *Indicatiestelling speciaal onderwijs 2002/2003. Indicatiecommissies van cluster vier.* Den Haag: 2003.

Pijl, S.J., Veneman, H., Guldemond, H., Rauwerda, G. & Ruiter, S. (2000). *Het oordeel gewogen. Evaluatie van de praktijktoets 2/3 onderwijs.* Groningen: GION.

Rijswijk, C.M. van, As, M.L.J. van, Bruins, M., Greef, E.E.M. de & Sikkema, A. (2002). *Indicatiestelling speciaal onderwijs en ambulante begeleiding 2002/2003. Model-protocol voor de indicatiecommissies van cluster vier*. Zoetermeer: TCAI.

Rijswijk, C.M. van & Greef, E.E.M. de (2001). *Criteria en procedures beproefd. Ervaringen van het Bureau Proeftoetsing Indicatiestelling en de Commissie Proeftoetsing Indicatiestelling met het Tweede Proeftraject Indicatiestelling speciaal onderwijs.* Zoetermeer: BUPRIN.

Tijdelijke Commissie Advisering Indicatiestelling (2001a). *Voorlopig Advies Criteria voor Indicatiestelling in het kader van het wetsvoorstel Regeling Leerlinggebonden Financiering.* Zoetermeer: TCAI

Tijdelijke Commissie Advisering Indicatiestelling (2001b). *Advies Criteria voor Indicatiestelling in het kader van het wetsvoorstel Regeling Leerlinggebonden Financiering.* Zoetermeer: TCAI

Vijfde Faciliteringsregeling regionale expertisecentra i.o. schooljaar 2002 – 2003 (2002). *Uitleg. Gele katern, Jaargang 2002, nr. 14,* p. 6 –17.

Landelijke Commissie Toezicht Indicatiestelling
Postbus 19521
2500 CM Den Haag
Tel 070 3122860
Fax 070 3122870
E-mail post@lcti.nl
URL www.lcti.nl

Colofon

Auteur	J.E.S. van der Hoeven
Ontwerp en druk	raster grafisch ontwerpers, Delft
Uitgave:	2003
ISBN:	90-8522-004-1

© Landelijke Commissie Toezicht Indicatiestelling